

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Škola:	Střední škola obchodní, České Budějovice, Husova 9
Projekt MŠMT ČR:	EU PENÍZE ŠKOLÁM
Číslo projektu:	CZ.1.07/1.5.00/34.0536
Název projektu školy:	Výuka s ICT na SŠ obchodní České Budějovice
Šablona III/2:	Inovace a zkvalitnění výuky prostřednictvím ICT
Číslo šablony:	VY_32_INOVACE_CJL_616
Předmět:	Český jazyk a literatura
Tematický okruh:	Česká a světová literatura od počátků do 19. století
Autor, spoluautor:	Mgr. Petra Lefanová
Název DUMu:	Formální výstavba verše
Pořadové číslo DUMu:	16
Stručná anotace:	
Prezentace seznamuje žáky s formální výstavbou verše. Stručně informuje o prozodických systémech vybraných jazyků.	
Ročník:	1.
Obor vzdělání:	63-41-M/01 Ekonomika a podnikání, 65-42-M/02 Cestovní ruch, 66-41-L/01 Obchodník
Metodický pokyn:	Prezentace slouží jako doplněk pro výklad učitele. Závěrečné otázky lze použít jako test.
Výsledky vzdělávání:	Žák formuluje hlavní znaky prozodických systémů, orientuje se v pojmech z versologie – verš, rytmus, stopa, přesah.
Vytvořeno dne:	18. 10. 2013
Pokud není uvedeno jinak, uvedený materiál je z vlastních zdrojů autora.	

Formální výstavba verše

Verš– znaky

- poezie je řeč vázaná, veršovaná
- verš je **základní stavební jednotka poezie**
- graficky je jeden verš zapisován na jeden řádek
- někdy se verš shoduje se syntaktickým členěním, jindy se s ním neshoduje – pak mluvíme o tzv. **přesahu** (enjambement)
- **přesah** je odtržení jedné části verše od jiné části k níž skladebně patří
- intonace verše - rytmicko-melodická stránka řeči

Verš– normotvorné prvky (tvoří pravidlo)

- **intonace verše** – rytmicko-melodická stránka řeči
- výšková změna hlasu při promluvě
- důležitou roli hraje i tempo a pauzy
- poezie se čte v různých tempových a intonačních celcích
- druhým normotvorným prvkem je **rytmus**

Verš– normotvorné prvky (tvoří pravidlo)

- **rytmus** – pravidelné opakování určitých prvků (např. v hudbě jsou to délky not, takty, ...)
- rytmus je pravidelné střídání těžkých a lehkých dob ve verši
- přízvučné – dlouhé slabiky – vytvářejí **těžké doby** —
- nepřízvučné – krátké slabiky – vytvářejí **lehké doby** U
- rytmus však musíme vnímat v dostatečně velkém kontextu, musíme si uvědomit, které slabiky jsou přízvučné

Verš

- **stopa** – je nejmenší rytmická jednotka vázaného verše
- je dána počtem pravidelně se opakujících těžkých a lehkých dob ve slabikách
- podle počtu slabik, které tvoří stopu a podle rozmístění těžkých a lehkých dob rozlišujeme přes 10 druhů stop
- v **české poezii** jsou nejčastěji zastoupeny:

trochej

jamb

daktyl

spondej

Prozodické systémy

- **prozodický systém** – pravidla pro výstavbu verše
- každý typ verše náleží k prozodickému systému (versifikační systém)
- pro českou literaturu jsou důležité 4 prozodické systémy:

sylabotónický

tónický

sylabický

časoměrný

+ volný verš – nejmladší typ verše

Sylabotónický prozodický systém

- **trochej** – dvojslabičná stopa s těžkou dobou na první slabice a lehkou dobou na druhé slabice
- **jamb** – dvojslabičná stopa s lehkou dobou na první slabice a těžkou dobou na druhé slabice
- **daktyl** – trojslabičná stopa s těžkou dobou na první slabice a dvěma lehkými dobami na druhé a třetí slabice
- **spondej** – dvojslabičná stopa se dvěma těžkými za sebou jdoucími dobami na obou slabikách

Tónický prozodický systém

- často splývá s volným veršem
- verš dodržuje pouze **počet přízvučných slabik** – bez ohledu na počet a rozmístění slabik nepřízvučných
- typické pro:
 - **staroruskou** literaturu – byliny
 - **starogermánskou** poezii – Beowulf
 - u nás uplatnil tónický systém F. L. Čelakovský

Sylabický prozodický systém

- ve verši je normován pouze počet slabik
- je charakteristický pro:
- **francouzskou** nebo **polskou** poezii
- u nás se uplatnil v 18. st. v počátcích národního obrození
- najdeme ho ve folklórní poezii

Časoměrný prozodický systém

- časomíra má kořeny v antice
- verš je vystavěn na základě délky slabik (nikoli na základě přízvuku)
- **důsledně se měřil čas** – časomíra rozeznává **slabiky dlouhé** (slabika obsahuje dlouhou samohlásku nebo dvojhlásku) a **krátké** (každá slabika bez dlouhé samohlásky nebo dvojhlásky)
- základní časová jednotka – **mora** – je to doba, potřebná k vyslovení krátké slabiky
- dvě mory trvá vyslovení slabiky dlouhé

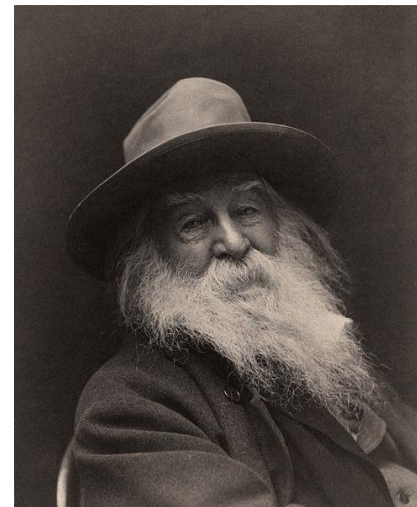
Časoměrný prozodický systém

- časomíra má dnes jen historický význam
- používala se v době národního obrození – Jungmann, Palacký, **Kollár – Předzpěv** v časomíře k dílu Slávy dcera
- Dobrovský byl jejím odpůrcem

Volný verš

- vznikl ve 2. pol. 19. st.
 - nepodléhá žádným normám
 - není rytmické schéma, nedodrží syntax
 - volný verš vyjadřuje svobodněji názory, pocity
-
- u nás volný verš užili spisovatelé České moderny – O. Březina, A. Sova
 - v Americe Walt Whitman →
 - sb. Stébla trávy

Otázky

1. Vysvětlete, co je verš.
2. Musí se všechny verše rýmovat?
3. Jaké znáte normotvorné prvky?
4. Vyjmenujte prozodické systémy.
5. Který systém se uplatňuje v českém jazyce?
6. Vysvětlete pojem volný verš.
7. V jakém případě dochází k tzv. přesahu?
8. Co vše zahrnuje intonace verše? Zopakujte si, co víte o zvukové stránce jazyka.

Zdroj

- *Literatura pro 1. ročník středních škol*. první vyd. Brno: Didaktis, 2008. ISBN 978-80-7358-115-2.
- PROKOP, Vladimír. *Dějiny literatury od starověku do počátku 19. století: pro výuku literatury na středních školách*. první vyd. Karlovy Vary: O. K.-Soft, 2004.
- Zdroje obrázků citovány přímo v textu
- obrázky ze sady klipartů - <http://www.pdclipart.org/index.php>